

Proč je migrace důležité téma pro odbory?

Odbory v České republice i v dalších evropských státech čelí mnohým výzvám. Jejich tradiční cíle, jako jsou obhajoba práv pracujících, nárok na spravedlivou odměnu, udržení zaměstnanosti a s tím související změny ve vzdělávacím systému anebo širší podpora sociálního státu, nabývají nové podoby spolu s globalizací a šířením tržních principů do oblastí, kde dříve nepřevládaly. Odbory jsou nuceny zaujmout postoj k rostoucí míře prekérní práce, digitální revoluci anebo aktuálně například k tzv. uprchlické krizi. Zároveň klesá odborová organizovanost a v řadě států odbory čelí politickým útokům, které znesnadňují zakládání odborů anebo omezují například právo na stávkou. Není se tak co divit, že evropské odbory procházejí reflexí ohledně cílů, smyslu odborů a způsobů práce.

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

přináší seriál článků zaměřených na témata, o kterých se v ČR nediskutuje a nepíše.

Problematika mezinárodní migrace měla pro představitele českých odborových centrál, podobně jako pro velkou část české veřejnosti, v roce 2015 zejména podobu uprchlické krize. Zároveň ale tyto představitelé dlouhodobě sledují pracovní migraci a výzvy, které představuje jak na úrovni základních odborových organizací, tak na úrovni celostátní regulace trhu práce. Přesto je téma migrace v rámci odborů nedostatečně zastoupené, což může souviset s odhadovanými nízkými počty zahraničních pracovníků v odborových organizacích. Pracovní migrace přitom po krátkodobém poklesu během ekonomické krize po roce 2008 znovu v posledních letech stoupá. Zahraniční pracovníci – občané EU a zemí mimo EU – představují okolo 5 procent celkového počtu zaměstnanců a jsou důležitou součástí ekonomiky a společnosti. Jaké jsou hlavní důvody, proč by tomuto tématu měla být věnována větší pozornost? Problémy, kterým čelí pracovní migranti, a příležitosti, které by mohly plynout z jejich většího organizování v odborech, jsou součástí širších zájmových okruhů odborů z následujících důvodů.

I. Zvyšování zájmu o téma mezinárodní migrace je součástí širšího úsilí o snížení nejistot na trhu práce

Řada současných trendů na trhu práce, jako jsou krátkodobé úvazky, nejisté typy pracovních úvazků, šíření outsourcingu práce či jiné formy flexibility s negativními dopady na pracovníky, je často nejdříve vyzkoušena

na pracovních migrantech. Až později se rozšiřují na ostatní pracovníky (Bureau for Workers' Activities 2008). Tento způsob šíření nejistot v práci od pracovních migrantů na další skupiny pracovníků není obecným pravidlem. Spíše ukazuje na to, že migranti jsou jednou ze skupin pracovníků, kteří mají méně práv na trhu práce a zaměstnavatelé tak mohou jejich pozici snáze zneužívat.

Příkladem z českého kontextu je agenturní zaměstnávání, ve kterém před ekonomickou a finanční krizí působilo vysoké procento zahraničních pracovníků. I po zákazu agenturního zaměstnávání zahraničních pracovníků (bez trvalého pobytu ze zemí mimo EU) od roku 2012 zůstalo procento zahraničních pracovníků (z EU anebo mimo EU s trvalým pobytem) významné, avšak většina z nich jsou dnes již občané ČR. Ukázalo se, že vyloučení části zahraničních pracovníků z pronajímání agenturami práce není řešením pro regulaci agenturního zaměstnávání. To v odborech přestalo být vztahováno především k zahraniční imigraci, ale začalo být vnímáno jako obecný problém prekérního zaměstnávání. Jak domácí, tak zahraniční pracovníci především na nízkokvalifikovaných pozicích sdílejí ekonomické a sociální nejistoty, které na ně dopadají.

II. Zahrnutí pracovních migrantů do odborů jako součást boje se sociálním dumpingem

Historické příklady skepse a odmítání pracovní migrace ze strany odborů byly spojovány s podezřením vůči zaměstnavatelům,

že pomocí imigrace usilují o snížení mezd a pracovních standardů. V dnešní terminologii se hovoří o sociálním dumpingu, který je obecně „praxí účastníků trhu sledujících vlastní zájmy, při které dochází k podkopávání sociální regulace nebo jejímu vyhýbání se s cílem získat krátkodobou výhodu nad konkurenty“ (Bernaciak, 2014). Ve vztahu k pracovní migraci mohou odbory zjednodušeně řečeno buďto usilovat o snižování konkurence na trhu práce tak, že se postaví proti (i)migraci anebo bude jejich cílem zvýšení práv pracovních migrantů. Řada odborů v Evropě, USA či jinde se ztotožňuje s druhou variantou, tedy s názorem, který shrnula Mezinárodní organizace práce ve svém manuálu pro odbory o mezinárodní migraci: „Ochrana práv pracovních migrantů je nejlepším způsobem jak chránit práva domácích pracujících a zabránit tak pokusům o vzájemnou soutěž mezi domácími pracovníky a pracovními migranty. Ta slouží jen zájmům bezohledných zaměstnavatelů, kteří hledají levnou práci.“ (Bureau for Workers' Activities, 2008). V tomto smyslu to nejsou samotní migranti, kteří jsou odpovědní za existenci sociálního dumpingu; jejich zranitelné postavení je výsledkem nerovného právního postavení a diskriminace.

zahrnovat také zahraniční pracovníky. Jejich nábor představuje příležitost pro zastavení propadu členství. Pracovní migrace je navíc trvalým jevem; řada pracovních migrantů se v Česku usazuje, přivádí si s sebou anebo zakládá zde rodiny, získává trvalý pobyt a případně i občanství ČR. Usazování cizinců v Česku potvrzují statistiky, podle kterých u nás na konci roku 2014 mělo trvalý pobyt 251 tisíc cizinců z celkového počtu 451 tisíc osob. Zásadní je tak socializace do odborů, což minimálně zahrnuje informování o jejich existenci a smyslu. Výzvu představuje to, že pracovní migranti v nejistém postavení na trhu práce mají na jedné straně největší potřebu být zastupováni odbory, avšak na druhé straně může být právě tuto skupinu pracovníků obtížné organizovat do odborů, což platí obecně o pracovnících v atypických pozicích.

IV. Odbory jako hlas všech pracujících lidí v ČR a zohledňování specifík zahraničních a dalších skupin pracovníků

Odborové svazy usilují být hegemonem v zastupování zájmů pracujících – tato role se posiluje a stabilizuje v současnosti zejména

odborových předáků vnímána jako něco problematického a věc minulosti. „U nás je pojem třída jaksi nemravný.“ (ČMKOS)

V. Role odborů jako významné společenské síly při objasňování a hledání odpovědí na tzv. uprchlickou krizi

Aktuální uprchlická krize je zdrojem silných emocí a obav ve společnosti, které se přelévají také do pracovního prostředí. Rolí odborů jako významného celospolečenského aktéra je působit na minimalizování neodůvodněného strachu podáváním faktů a vzděláváním svých členů a zástupců, kteří získané poznatky mohou šířit dál. Důležitá je také role představitelů odborových centrál pro formování veřejného mínění. Postoje odborů k migraci také významně ovlivňují to, jak odbory vnímají samotní migranti a ve svém důsledku i jejich zájem o členství v nich: „Komunikace s pracovními migranty a jejich získávání do odborových organizací jsou možné jen tehdy, když jsou odbory vnímány jako aktivně hájící práva pracovních migrantů.“ (Bureau for Workers' Activities, 2008)

Závěrem

Odbory jsou historicky významnou institucí, která napomáhá integraci pracovníků na různých pozicích do společnosti a politické komunity. V tomto smyslu mohou sehrát roli i při zlepšování postavení zahraničních pracovníků na trhu práce v Česku, při snižování diskriminace a rasismu a prosazování politické rovnosti.

Odbory v Česku mají zkušenosti s pracovní migrací a s tím, že v některých základních odborových organizacích jsou pracovní migranti součástí členské základny. Zároveň však mezi odbory a různými skupinami migrantů existují bariéry, o čemž svědčí celkově nízké zastoupení migrantů v odborech anebo jejich nízká anebo žádná znalost o existenci odborů ve firmě, kde pracují. Členství migrantů v odborech může být v zájmu jak samotných migrantů, tak odborů. Povede ke zvýšení jistot a zvyšování mzdových a pracovních standardů u migrantů, což na druhé straně znamená snižování sociálního dumpingu.

Text obsahuje upravenou část policypaperu SIMI a MKC Praha o odborech a migraci. Celý policypaper bude zveřejněn v lednu 2016 na www.migraceonline.cz, kde budou i odkazy na použitou literaturu. Jeho vznik podpořil Evropský program pro integraci a migraci (EPIM) a program Evropské unie Evropa pro občany.

Mgr. MAREK ČANĚK, Ph.D., se zabývá regulací pracovní migrace v České republice, postavením cizinců na trhu práce a věnuje se politickým právům imigrantů. Je ředitelem Multikulturního centra Praha.

Mgr. LUBICA KOBOVÁ, Ph.D., se věnuje feministické a politické filozofii, práci a rodu, pracovní etice, analýze diskurzu a ideologie. Vyučuje na katedře genderových studií Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Zabránit sociálnímu dumpingu české odbory již dnes napomáhají svou spoluprací s německými partnery. Např. německý odborový svaz DGB vydal spolu s ČMKOS v rámci projektů EURES-TriRegio a EURES Bavorsko-Čechy brožury v češtině, jež informují zaměstnance z ČR pracující v Německu o nové legislativě týkající se minimální mzdy. Informováním o stejných právech pracujících v Německu jsou tak chráněni pracovníci z ČR a také domácí pracovní síla v Německu. Obdobnou iniciativu by bylo možné realizovat i ve vztahu k pracovním migrantům a domácí pracovní síle v ČR.

III. Zahraniční pracovníci jako potenciální členi

I když jsou odbory v české společnosti stále největší organizací občanské společnosti, členství v odborech dlouhodobě klesá. Aktivní oslovení pracovníků by mělo

na prostřednictvím tripartity. Pokud chtějí odbory dostát nároku reprezentovat „lidi práce“ v ČR, měly by zohledňovat různé zájmy pracujících, vyplývající ze specifických kontextů, ve kterých žijí. Zástupci odborů často uplatňují nediferencující přístup, v rámci kterého jako svého člena chápou pracujícího, jehož další charakteristiky (gender, věk, občanství, etnicita, tělesná způsobilost) nejsou příliš důležité. Vůči některým skupinám se specifické přístupy vytvořily. V roce 2009 například vznikla Rada mladých ČMKOS. Předpokladem pro její vznik muselo být rozpoznání zájmů mladých pracujících lidí (do 35 let). Součástí pracujících, kteří jsou v sociálním dialogu reprezentováni odbory vůči zaměstnavatelům a státu, by měli být ve větší míře než doposud také zahraniční pracující a jejich zájmy. Vytváření solidarity napříč etnickými skupinami však brání slabá třídní identita; ta je ve společnosti v ČR i řadou